

**МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАЛАБАЛАРИДА КАСБИЙ-КРЕАТИВ
КЎНИКМАЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ**

Исманова Маъмура Абдумўминовна.

Чирчиқ давлат педагогика университети “Мактабгача таълим педагогикаси”
кафедраси катта ўқитувчиси.

Аннотация.

Ушбу мақолада креативлик, мактабгача таълим йўналиши талабаларининг креатив компетентлигини ривожлантириш, талабаларнинг инновацион фаолияти, интерфаол таълим, инновацион таълим ва ахборот-коммуникация технологиялари, талабаларда креативлик қобилиятларини ривожлантирувчи омиллар баён этилган.

Таянч сўзлар. Креативлик, инкубация, инсайт, малакалар, гностик, STEAM технологияси, аспект, кўникма.

Мактабгача таълим йўналиши талабаларида касбий-креативлик кўникмаларни шакллантиришда билиш жараёнлари муҳим ўрин эгаллайди. Хусусан сезги, идрок, тафаккур, хаёл, диққат ва мулоқот, ҳис-туйғулар турли фаолият жараёнида намоён бўлади. Креативлик сифатлар мантикий фикрлаш кўникмасини ривожлантириш орқали шаклланади. Талабалар зарурий махсус топшириқлар ёрдамида креатив ҳаракатларни бажаради (продуктивлик, репродуктивлик, изланувчанлик, янгилик яратиш, ғояларни саралаш) натижада ўзаро фаоллик ва ҳамкорлик ривожланади. Профессор-ўқитувчилар талабаларда креатив фикрлаш кўникмасини самарали шакллантириш мақсадида уларни фикрлашга ундовчи мотивацион топшириқлар, кейс вазибалари бериши мақсадга мувофиқ.

“Креативлик” тушунчаси Д.Симпсон томонидан 1922 йилда фанга киритилган. Креативлик интуиция, прогноз қила олиш, ассоциация ярата

олиш, импровизация қилиш, синтез, диққатни кенг фокусда бўлиши билан тавсифланади.¹

Ж.Адамернинг ижодий жараён босқичлари.

Ф.Барон ижодий жараёнда мотивациянинг ўрни муҳим эканлигини тадқиқ қилади, шунингдек ижтимоий муҳитдаги омиллар ҳам таъсир кўрсатишини асослайди. Олим креативликни шаклланишига таъсир қилувчи микромуҳитдаги параметрларни тавсия этган [Barron F. Creative , intelligence and personality. In: Annual Review of Psychology. Vol.32, P.439-476.].

Хорижлик педагог Патти Драппининг фикрича, “ўқитувчининг креативлиги бошқа (талаба)ларни ижодий жараёни ташкил этишга руҳлантиради, креатив бўлиш учун киши кўпроқ креатив инсонлар билан мулоқот қилиши ва ҳамisha изланишда бўлиши лозим. Ҳар қандай кўникмани шакллантириш мумкин бўлганидай, креатив фикрлаш қобилияти ёки кўникмасини ҳам ривожлантириш мумкин” [Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria-Virginia, USA: ASCD, 2014.P. 8-10.]. Креативлик устида ишлаш талабаларга ноодатий тарзда фикрлашга ёрдам беради. Шунингдек, муаммоли вазиятларни ҳал қилар экан, масала ечимини топишга ижодий ендашиши унда ҳиссий-иродавий сифатларнинг ривожланишига ёрдам беради.

Келтириган креативлик малакалар асосида талабалар касбий билимларни мустаҳкамлаш, таълимий вазиятлардаги муаммоларни ечимини топиш ўз устида ишлаш каби тажрибаларни эгаллайди

Талабалар ўз олдига муаммоли масалаларни қўйиш орқали мавжуд билимлар ва ҳаётини тажрибаларига зид бўлган далиллар билан тўқнаш келади. Бунинг натижасида ўз устида ишлаш, мустақил ўқиб ўрганишга нисбатан эҳтиёж сезади. Талабаларни илмий-тадқиқот ишларига жалб этиш ёки ижодий лойиҳаларни амалга ошириши уларда креативлик потенциалини янада ривожлантиради. Талабаларда ижодкорлик ўз-ўзидан пайдо бўлмайди, балки муайян вақт ичида мустақил ўқиб-ўрганиш, ўз устида ишлаш орқали

¹ Мухина Т.Г. Педагогические сопровождение формирования креативности студентов в условиях непрерывного образования в сфере дизайна. Нижний Новгород 2016-154 с.12 ст]

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th March, 2025

шаклланади. Креативлик муайян босқичларда изчил шакллантириб ва ривожлантирилиб борилади. Профессор-ўқитувчиларнинг касбий позицияси талабаларда креатив кўникмани шакллантиришда алоҳида таъсир кўрсатади. Талабаларда турли муаммоларни ностандарт ечимини излаш ва эркин фикрлаш малакасини ривожлантириш, маъсулиятини ошириш муҳим ҳисобланади. Ўзлаштирилган билимларни назарий ва амалий жиҳатдан амалиётга жорий этишда креатив ёндашиш самара беради.

Е.Р.Торренс ўз изланишларида креативлик кўникмасини аниқлаган:

- 1.Равонлик. Кўплаб ғояларни ўйлаб топиш.
2. Мослашувчанлик. Турли ғояларни ўйлаб топиш ва ўзгартириш.
3. Ўзига хослик. Бошқаларга ўхшамаган, ажралиб турувчи ғояни ўйлаб топиш кўникмаси ноёблик.
4. Яратувчанлик. Ғояларни кенгайтириш ва татбиқ этиш [Е.Р.Torrens].

Е. Е. Шербакова “креативлик таълим жараёнининг ҳар бир иштирокчисига имконият яратади”, деган ғояни илгари суради [Шербакова Е.Е.

Половозрастные особенности развития творческого мышления(ВАК, РИНЦ) Печ. Вестник психофизиологии – 2017. – №1. С.36-41. 6 с.]..

Ҳар бир талабага нафақат бошланғич ижодий салоҳият ривожланишига балки келажакда ўзини стратегик режасига эга бўлиш, педагогик фаолиятини мониторинг қилиш ҳамда ўзи ижодий ўзини ўзи ривожлантириш кўникмасини эгаллаши лозим. Маълумки, бугунги кунда талабалар ўзлаштирган билимларини “4+2” амалиёти орқали мустаҳкамлайди, уларда натижада уларда касбий рефлексия тажрибаси ҳам шаклланади. Продуктив тафаккурнинг муҳим механизми ҳисобланади. Талабаларда рефлексия ички ва ташқи томондан амалга оширилади, ўз-ўзини таҳлил қилади, ҳатти-ҳаракатларини баҳолайди. Ташқи таҳлил жамоавий фикрлаш, муаммо ечимини биргаликда ҳал этиш билан ифодаланади.

Олий таълим жараёнида талабалар креатив қобилият ривожланади, чунки ижодий жиҳатдан ўз-ўзини таҳлил қилади, ўзини фаоллаштириш, билим, кўникма ва малакаларини татбиқ эта олади.

В А.Сластенин “индивидуал ижодкорлик” касбий фаолиятни энг муҳим хусусияти бўлиб, талабларда танлаган соҳасига қизиқиш ортишини

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th March, 2025

таъкидлайди [Сластенин В. А., Подымова Л. С. Педагогика: Инновационная деятельность. М., 1997.]. Ижодий индивидуаллик талаба шахсининг категорияси сифатида намоён бўлади.

Олимнинг илмий тавсиялари асосида тадқиқотимизда касбий-креатив кўникма шаклланган талаба **портретини** ишлаб чиқдик.

Касбий-креатив сифатлар	Шахсий сифатлар
Ижодий ташаббускорлик	Маъсулиятлилик
Интеллектуал қобилият	Зукколик ва уддабуронлик
Билимлар кенглиги ва мукаммалиги	Илмий дунёқараш
Ижодий фикрлашга мойиллик	Яратувчанлик
Қарама-қарши зийраклик	Мулоқот маданияти
Ички ҳис-туйғуларни енга олиш қобилияти	Ўз-ўзини бошқариш
Ахборотларга очиқлик	Минталитетга амал қилиш
Янгиликларни англаш	Маълумотларни танлай билиш
Касбий маҳорат ва билимга чанқоқлик	Ўз касбини севиш

Мамлакатимизнинг етук психолог олими Э.Ғозиев “талабалар тафаккури, асосан уқиш, амалий машғулоти ва мустақил билим олиш фаолиятларида жадал ва узлуксиз равишда ривожланади. Гоҳо маъруза жараёни улардан репродуктив тафаккурни тақозо этса ҳам, лекин семинар машғулоти, мустақил топшириқлар, лаборатория амалиёти ижодий фикр юритиш фаолиятини талаб қилади. Ҳар иккала таълим шакли ҳам талабалар ақлий меҳнати, мақсадга йуналтирилган ва мувофиқлаштирилган диққати ердами билан амалга оширилишини асослайди. Э.Ғозиев Тафаккур психологияси. Дорилфунун талабалари учун қўлланма.- Т.Ўқитувчи, 1990 Б. 184-189 б

Олий мактабдаги мустақил ишларнинг барчаси: баеннома тузиш, реферат, аннотация, тезис, семинарга хозирлик, курс ва диплом ишлари талабадан

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th March, 2025

мустакилликни , ижодий эндашишни ,муаммоли ҳолатни , мураккаб педагогик вазиятни ҳал қилишни таказо этади.

Давлат укув режасида курсатилган, дастурда қўзда тутилган материаллар ва илмий маълумотларни узлаштириш билим -савияни кенгайтириш билан қаноат ҳосил қилмасдан , балки уларни тушуниш, англаб етишни таказо қилади бу эса бевосита тафаккурни функциясидир.

Ҳотира бисотидаги билимларни изчил равишда тартибга келтириш,эсга тушириш, улар ичидан энг муҳим жихатларини ажратиш, узаро таққослаш, турқумларга қиритиш, умумлаштириш билиш жараенининг ақлий йул билан, яъни тафаккур ердами билан амалга оширилади.

Олий таълим узлуксиз равишда ижодий тафаккурни талаб қиладиган , муаммоли ҳусусиятдаги топширик ва масалалар тизимидан иборатдир.Ҳар бир маъруза ,семинар машғулоти ,мустақил топшириқлар лабаратория ишлари ҳам муаммоли вазият, ҳолатнинг таркибий қисмларидан тузилган бўлади. Уларни ҳал қилиш ижодий изланишни вужудга келтиради. Чунки муаммо ҳолатгача давр, муаммоли вазият , ундан кейинги ақлий жараенлар ҳам талабадан ижодий қидирув, тадқиқот фаолиятини талаб қилади[Ғозиев Э. Олий таълим психологияси Т- Уқитувчи -1997.-100 б 35-37 бетлар.].

Топширикни мустақил бажариш талабадан тафаккур операциялари ва шаклларида фойдаланишни талаб қилади. Талабаларни укув фаолияти еки таълимий усуллар билан таништириш тафаккур ривожига алоҳида аҳамият қасб этади. Жумладан, тушунчаларга турли нуқтаи назар билан қараш усулини талабаларда таркиб топтириш ва уни шароитга қўчиришга ўргатиш юқори курсатқичлар беради. Шунини алоҳида таъқидлаш қераққи, одатда усулларнинг қучишини бирданига, аста-секин , бўзиб-тузатиб , қайта қуриш, таркибини янғидан тузиш, қурғазмали материалдан матнли материалга утиш қабни қуринишлари маъжуддир.

З.Қ.Исмаилованинг фикрича “талабаларни қреатив фикрлашга ўргатиш, уларда мантиқий тафаккурни шакллантира олиш учун аввало ўқитувчининг ўзи ижодқор шахс бўлиши зарур. Ўқитувчининг ижодқор ва қреатив бўлиши ёки бўлмаслиғи эмас, балки дарсларни қреативлик руҳида ташиқл этиш, янғи ғояларни таълим жараёнида синаб қўришга интилиши зарур” [Исмаилова З.Қ.

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th March, 2025

ва бошқалар. Махсус фанларни ўқитиш методикаси. Т: Фан. 2016.]. Талабаларда ижодий вазиятларда тасаввур ва ҳаёлга таянган ҳолда ғояларни таққослайди. Бўлажак тарбиячиларда корпоратив-ижодий ҳамкорлик малакалари шаклланиши таъминланади. Касбий ва ҳаётий тажрибалари ошади, кузатиш, синтез қилиш ва умумлаштириш билимлардан қониқиш ҳисси ҳосил бўлади.

Н.А.Муслимовнинг таъкидлашича “талабаларда креативлик кўникмасини шакллантиришда ёш ўқитувчиларнинг “креативлик харитаси”дан фойдаланишлари мақсадга мувофиқдир. Педагоглар талабаларда креатив фикрлаш кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантиришда мотивацион метод ва усуллардан фойдаланади. Бу ўринда саволлардан фойдаланиш фақат қисқа муддатда ёрдам бериши мумкин, у талабаларда креатив фаолият жараёнларини ташкил этишда восита сифатида қўлланилади. Талабаларни муаммони ечиш ва инновацион ғояларни илгари суриш жараёнида креатив, ижодий фикрлашга урғу берилади. Мазкур жараёнларда креатив метод ва усуллар фаол қўлланилса, креатив фикрлаш юз беради” [Муслимов Н.А. ва бошқалар. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. Монография.Т.:–«Фан ва технология» нашриёти, 2013.- 14-бет.]

Хусусан “Мактабгача педагогика”, “Касбий компетенция. Педагог тарбиячилар касбий компетентлигининг уч аспекти” “Мактабгача таълимда STEAM” технологияси фанларида қисман креативликни ривожлантиришга бағишланган. Шу сабабли талабаларда касбий-креативликни шакллантиришда таълим-тарбия жараёнида аниқ мақсад белгилаш, қизиқарли, мураккаб вазифаларни бажариш, креатив фикрлаш кўникмаларини бошқа кўникмалар билан ривожлантиришга ёрдам бериш мақсадга мувофиқ. Профессор ўқитувчилар талабаларни интерактив суҳбатлар орқали рағбатлантириши, уларнинг ғояларига конструктив шарҳ бериш, инновацион лойиҳалар билан таништириш, жамоа бўлиб ишлай олиш малакаларини ривожлантириши муҳим. Талабалар ҳиссий жиҳатдан эркин ва ижобий фикрларга эга бўлишлари учун ижодий ва соф психологик муҳит яратиш талаб этилади. Талабаларда касбий-креатив сифатларни

сифатларни ривожлантирувчи самарали метод, восита ва технологияларнинг тўғри танлаш ва уларни татбиқ этиш ўқитувчиларнинг педагогик маҳоратига боғлиқ. Бугунги кунда ижодий ва инновацион фаолиятни ташкил этишда ахборот майдони имкониятларидан кенг фойдаланиш давр талаби саналади. Талабаларнинг креативлик қобилиятлари рағбатлантирилса ва ўқитувчи томонидан самимий муҳит талабаларни жуфтликда, кичик гуруҳларда фаол ишлашлари учун шароит яратилса, мустақил, ижодий, танқидий креатив фикрлаш қобилиятлари ривожланади.

М.Турдиева креативликка қуйидагича таъриф беради “турли вазиятларда таълим-тарбияга оид масалалар юзасидан қарорларни қабул қилишда яққол намоён бўлиб, у педагогнинг ижодий фаоллигини тавсифлайди” [Олий таълим муассасалари талабаларида педагогик тафаккурни шакллантириш. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2008. – 15-б.]. Олима педагогларда креативлик сифатларини ривожлантирувчи метод, восита ва технологияларни тавсия этади. Таълим жараёнини кузатиш, бевосита педагогик жараёнини ташкил этишда талабаларнинг педагогик тафаккурини ривожлантириш билан бирга касбий фаолиятни ташкил этишда намоён бўлувчи ижодий малакаларни ривожлантирувчи қуйидаги усулларни қўллаш мақсадга мувофиқ. Яъни улар таянч тушунчаларни аниқлаш, мавзу ичида кичик мавзуларни ҳосил қилиш, тизимлаштириш, мавжуд тушунчаларни бойитиш, педагогик вазиятларни ҳал қилиш [Турдиева М. Олий таълим муассасалари талабаларида педагогик тафаккурни шакллантириш. Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2008. 36-40-б.].

Креатив талабаларнинг фаолиятида янгиликка бўлган эҳтиёж устунлик қилади. Шунини таъкидлаш жоизки, креатив шахс нафақат ўз-ўзини англаш, балки ўқув жараёнини мазмунли ташкил этиш қобилиятига эга бўлиши керак. Хулоса қилиб айтганда, **мактабгача таълим йўналиши талабаларини** касбий жиҳатдан камол топтириш, педагогик фаолиятга тайёрлашда креатив кўникмаларни шакллантириш муҳим саналади. Касбий етуклик талабаларда ривожланиш ғояларини қарор топишидан бошланиб, касбий фаолиятни яқунланишигача давом этади. Талабаларда касбий-креатив кўникмаларни шаклланиши уларда ички ва ташқи мотивация, ижтимоий-иқтисодий шароитлар ҳамда узлуксизлик, ворисийликни тақозо этадиган фаолият

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th March, 2025

мазмунига боғлиқ. Уларда танқидий, креатив тафаккурни ривожлантириш орқали ижодий фикрлаш, янги ғояларни ўйлаб топиш кўникмаси шаклланади. Шунингдек, талабаларда касбий билим олишга бўлган мотивацияни ошириш, уларнинг ижодий ютуқларини рағбатлантириш креативлик кўникмасини оширишга туртки бўлади. Ушбу мақолада талабаларда Касбий -креативлик кўникмаларини шакллантиришда таълим жараенини тутган ўрни, креатив талабага хос хусусиятларни таркиб топтириш технологиялари, талабаларда креативлик кўникмаларини шакллантириш метод ва усуллари ҳақида маълумотлар берилган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Олий ўқув юртидан кейинги таълим тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида» 2017 йил 16 февралдаги ПФ-4958-сон фармони.
3. «Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чоратадбирлари тўғрисида» 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сон қарори
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишда иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларининг иштирокини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида № 3151, 27.07.2017 (Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 30-сон, 729-модда) Қарори.
5. Мухина Т.Г. Педагогические сопровождение формирования креативности студентов в условиях непрерывного образование в сфере дизайна. Нижний Новгород 2016-154 с.12 бет]
6. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria-Virginia, USA: ASCD, 2014.P. 8-10.].

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th March, 2025

7. Щербакова Е.Е. Половозрастные особенности развития творческого мышления(ВАК, РИНЦ) Печ. Вестник психофизиологии – 2017. – №1. С.36-41. 6 с.].
8. Э.Ғозиев Тафакур психологияси. Дорилфунун талабалари учун қўлланма.- Т.Ўқитувчи, 1990 Б. 184, .
9. Турдиева М. Олий таълим муассасалари талабаларида педагогик тафаккурни шакллантириш. Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2008. 36-40-б.].
10. Муслимов Н.А. ва бошқалар. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. Монография.Т.:–«Фан ва технология» нашриёти, 2013.- 14-бет.]